

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-34>

УДК 338.2

МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ НОРМИ ПРИБУТКУ ЯК ОСНОВНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОЕКТНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

METHODS OF DETERMINING THE RATE OF PROFIT AS THE MAIN COMPONENT OF THE PROJECT ANALYSIS OF ENTERPRISE ACTIVITIES

Ткачук Віталій Валерійович

кандидат економічних наук, доцент,

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8529-9632>

Tkachuk Vitalii

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

В умовах глобальних змін та ведення військового стану, що спричинило цілий ряд викликів для економіки держава та для підприємства зокрема, підприємство все-таки повинне прагнути якщо не до одержання максимального прибутку, то принаймні до того обсягу прибутку, що дозволяв би йому не тільки міцно утримувати свої позиції на ринку збуту товарів і надання послуг, але і забезпечувати динамічний розвиток його виробництва в умовах кризовий явищ та конкуренції. В основі своєї діяльності підприємство ставить прибутковість, оскільки отримання якого є запорукою та основною метою ведення будь-якої підприємницької діяльності. Прибуток є орієнтиром економічної діяльності підприємства та показником його логічної доцільності, отже прибутковість підприємства є одним з найголовніших показників, що відображають фінансовий стан підприємства та визначають мету підприємницької діяльності. Тому кожен підприємець повинен мати обґрунтовану стратегію щодо забезпечення прибутковості свого підприємства. В остаточному підсумку це потребує від керівництва володіння теоретичними та практичними навичками по аналізу прибутковості підприємства та резервів її підвищення, знання джерел формування прибутку і методів по кращому їхньому використанню, вміння бачити довгострокову перспективу і в результаті цих вмінь формувати місію підприємства та направляти діяльність до її досягнення. Завдання нашого дослідження показати основні елементи ведення підприємницької діяльності в спектрі його можливих прибутків з економічної доцільності, де прибуток є запорукою усього ведення проекту підприємницької діяльності та окупності вкладених витрат.

Ключові слова: прибуток підприємства, чистий скоригований прибуток, витрати, активи, норма прибутковості.

In the conditions of global changes and the conduct of martial law, which caused a number of challenges for the economy of the state and for the enterprise in particular, the enterprise should still strive, if not to obtain the maximum profit, then at least to the amount of profit that would allow it not only to maintain its positions on the market for the sale of goods and the provision of services, but also to ensure the dynamic development of its production in conditions of crisis phenomena and competition. At the core of its activity, the company places profitability, since obtaining it is a guarantee and the main goal of conducting any entrepreneurial activity. Profit is a reference point for the enterprise's economic activity and an indicator of its logical expediency, therefore, the enterprise's profitability is one of the most important indicators that reflect the enterprise's financial condition and determine the purpose of entrepreneurial activity. Therefore, every entrepreneur should have a well-founded strategy for ensuring the profitability of his enterprise. Ultimately, this requires the management to possess theoretical and practical skills in analyzing the profitability of the enterprise and reserves for its increase, knowledge of the sources of profit formation and methods for their better use, the ability to see the long-term perspective and in as a result of these skills, form the enterprise's mission and direct activities to achieve it. The task of our research is to show the main elements of running a business in the spectrum of its possible profits from economic feasibility, where profit is the guarantee of the entire running of the business project and the payback of the invested costs. We have grouped a system of principles and indicators that form the basis of calculating profitability norms with a step-by-step calculation method, which in turn will allow us to realistically assess the profitability of both production and the efficiency of the use of funds of enterprises involved in economic activity.

Keywords: enterprise profit, net adjusted profit, expenses, assets, rate of return.

Постановка проблеми. Діючі умови ведення підприємницької діяльності ряду підприємств передбачають дотримання принципів самофінансування, окупності вкладень через ведення ефективної господарсько-фінансової діяльності. Одночасно розробка та обґрунтування нових вкладень фінансово-матеріальних ресурсів вимагає оцінки їх ефективності. З іншої сторони цінове регулювання на основі формування ціни, яка включає поєднання суми авансованих засобів через механізм відшкодування витрат (формування собівартості) на обґрунтованого рівня надбавки до ціни також вимагає визначення величини цієї надбавки таким чином щоб дозволити підприємствам фінансувати свій розвиток. Одним із показників, який характеризує ефективність як минулих так і майбутніх капіталовкладень є норма доходності (прибутковості), показник, який найбільш повно акумулює загальні підсумки діяльності підприємства та може використовуватись для регулятивних цілей зокрема цінових. Даний показник, відображаючи ефект від ведення діяльності, в тому числі і ефективність використання фондів, вимагає відповідного обґрунтування і трактування, враховуючи діючі положення бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Методику виміру норм доходності присвячені наукові праці багатьох вітчизняних вчених: М. Й. Маліка, М. М. Мартиненка, М. П. Поліщука, І. Ю. Єпіфанова, П. Т. Саблука, С. М. Соболя, О. В. Хмельницького та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми (постановка завдання). На сьогодні, сформовано ряд шляхів по оцінці прибутковості ряду економічних проектів, які обґрунтовують доцільність того чи іншого ведення підприємницької діяльності, формують його основні елементи аналізу. Нами синтезовано ряд економічних показників які в комплексі показують основні елементи прибутковості, як окремих проектів так і підприємства в цілому.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) Метою роботи є узагальнення і доповнення теоретично-методологічних положень та розробка методичних підходів до формування методики визначення норм доходності та розробки рекомендацій для їх впровадження в практику господарювання.

Виклад основного матеріалу. Найпоширеніше визначення норми доходності (прибутковості) відображає співвідношення суми

чистого доходу або прибутку до величини авансованих за певний період матеріально-технічних, трудових ресурсів, а також інших засобів необхідних для ведення діяльності, виражених в грошовому еквіваленті.

Хмелевський О.В. визначає прибутковість як стан підприємства, що вказує на його здатність здійснювати рентабельну діяльність, забезпечувати платоспроможність, генерувати прибуток, на основі чого забезпечувати стабільність зростання та майбутній інноваційно-інвестиційний розвиток. Тобто безспірним є той факт, що прибутковість безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку. При цьому вона має два «полюси» прояву: позитивний та негативний, тобто прибутковість та збитковість. Основою такого прояву є результат господарської діяльності – позитивний (прибуток) і негативний (збуток). Можливий і третій стан – беззбитковість, якому відповідає відсутність як прибутку, так і збитку [6, с. 50–51].

Єпіфанова Ю. І. розглядає прибутковість підприємства найголовнішим показником що відображає фінансовий стан підприємства, його можливість отримувати позитивний фінансовий результат від здійснення комерційної діяльності, що полягає в перевищенні отриманого доходу над здійсненими витратами, причому в такому розмірі, який буде достатнім для ефективного та продуктивного подальшого функціонування [5].

Однак різнохарактерність типів авансованих ресурсів, строки їх корисної експлуатації та особливості використання в поєднанні з роллю в виробничо-технологічному процесі призводять до неоднозначності в трактуванні такого показника як норма доходності та розбіжностей в його обчисленні. Ось чому метою даної роботи є обґрунтування видів норми доходності та методики їх обрахунку для практичного використання.

В основу підрахунку норми доходності (прибутковості) за запропонованою методикою покладенні наступні принципи та показники.

Принципи:

1. *Спрямованості.* Він передбачає, що розрахунок основних показників здійснюється тільки для основної операційної діяльності, яка є ключовим напрямком вкладень, основним споживачем капіталу та джерелом планованого підприємницького доходу.

2. *Рольової участі.* Передбачає, калькулювання авансованих ресурсів тільки тоді коли вони забезпечують (передбачають, планують) формування доходів чи отриманих в

результаті їх не раціонального використання збитків. Таким чином показник який відображатиме суму авансованого капіталу є сума калькульованих активів за певний період.

3. *Терміновості*. Передбачає врахування різних строків використання фондів на основі розподілу на основні та оборотні.

4. *Відповідності*. Передбачає підрахунок для наступних розрахунків тих доходів та прибутків, які безпосередньо отримуються в результаті ведення основної операційної діяльності через ефективне використання фондів.

5. *Плановості*. Передбачає, що при визначенні доходів та суми авансованих активів маю прийматись ті статті, які безпосередньо пов'язанні з технологічним процесом та є само цілю ведення діяльності, їх можна заздалегідь досить точно визначити. Крім того доходи чи авансування ресурсів мають мати постійний характер або періодично повторюватись, будучи невід'ємною складовою технологічно процесу чи механізму ведення підприємницької діяльності.

Показники:

1. Прибуток (дохід) – величина, яка відображає кінцевий підсумок окремої операції, діяльності в цілому. Розраховується величиною різниці між сумою виручки, отриманої в результаті ведення операційної діяльності та величиною авансованих за рік ресурсів.

2. Чистий скоригований прибуток (дохід) – прибуток, який залишається в розпорядженні підприємства після сплати процентів за фінансовими зобов'язаннями, податками та обов'язковими відрахуваннями з прибутку, відшкодування інших витрат безпосередньо пов'язаних та необхідних для підтримки діяльності. Сюди ж мають включатись сума нарахованої амортизації, доходи від фондів, які мають використовуватись в операційній діяльності але через брак оборотних засобів, не до завантаженість передані в оренду чи виконують послуги на сторону, а також включенню підлягають надходження х бюджету в вигляді дотацій, надбавок до цін на продукцію.

3. Витрати – відображають суму авансованих, спожитих протягом року матеріально-технічних, фінансових ресурсів, оплату праці, наданих послуг та інших витрат, які мають включатись згідно нормативних вимог до виробничих витрат, формуючи собівартість, адміністративні та збутові витрати. (короткий капітал).

4. Активи – відображають середньорічну вартість всього авансованого капіталу, сума спожитих за рік оборотних засобів, серед-

ньорічну вартість основних (необоротних) активів, включаючи сформовану дебіторську заборгованість.

Методика:

Крок 1. Калькулювання чистого скоригованого доходу (прибутку). Визначення суми чистого прибутку має спиратись на положення (стандарт) 15, "Дохід" та фінансову звітність, зокрема форму 2 "Звіт про фінансові результати". Розрахунок чистого скоригованого прибутку має включати:

– доходи від реалізації виробленої продукції в тому числі іноземній валюті (Д1);

– доходи від реалізації товарів власної переробки (продукції допоміжних та підсобних підрозділів) в тому числі іноземній валюті (Д2);

– доходи від виконання робіт та надання послуг стороннім особам з використанням виробничих фондів за їх прямим призначенням (транспортування, обробіток землі) в тому числі в іноземній валюті (Д3);

– інші операційні доходи (доходи від здачі в оренду фондів в т.ч. земельних ділянок, інших виплат за використання тимчасово незадіяних в с/г виробництві і переданих фондів) (Д4);

– суму отриманих дотації, асигнування, податкові пільги та інші кошти через механізми підтримки с/г виробництва та переробки (Д5);

– відшкодування безнадійної дебіторської заборгованості та повернення раніше списаних активів або відшкодування їх вартості (Д6);

– доходи від реалізації основних і оборотних активів в поточному періоді (Д7);

– суму нарахованої амортизації (Д8);

– отриманні аванси і передоплати за майбутні поставки с/г продукції (Д9);

– фінансові доходи від продажу товарів, продукції, послуг в кредит (Д10);

Рекомендується не включати в доходи наступні:

– доходи від володіння об'єктами соціально-культурної сфери;

– отримані пені, штрафи та інші доходи такого характеру;

– отримані дивіденди та інші доходи від інвестиційної діяльності;

– амортизацію об'єктів соціально-культурної сфери, які є на балансі підприємства;

– доходи від дооцінки, переоцінки фондів так як вони реально не збільшують капітал (натуральне число фондів залишається не змінним);

- доходи від безоплатного отримання фондів;
- доходи від курсових різниць;
- доходи від реалізації фінансових інвестицій (цінних паперів);
- разові фінансові допомоги для покриття збитків;
- відшкодування збитків від настання надзвичайних подій;
- інші доходи по рахунках 73 “Інші фінансові доходи”, 74 “Інші доходи”, 75 “Надзвичайні доходи”.

Узагальнюючи рекомендації щодо калькулювання доходів (тут доходи ототожнюються із грошовими надходженнями, тобто виручкою) зазначимо що включенню підлягають ті надходження, які реально отримані у результаті володіння і використання фондів виробничого призначення в тому числі їх продажу та повернення їх вартості через механізм амортизації та доходи у вигляді дотацій, доплат, повернення заборгованості так як вони є прямим продовженням (складовою) загальної суми виручки від основної операційної діяльності – основи підприємництва в с/г включаючи переробку та доробку виробленої с/г продукції. Такий вид як державні підтримки у вигляді дотації виробництву конкретного виду продукції є законодавчо закріпленими та відповідно періодично (щорічно) повторюються, становлячи частину виручки, яку недоотримає виробник на ринку і яку повертає за продаж відповідної продукції держава.

Відповідно списання кредиторської заборгованості, безоплатне отримання фондів, фінансові допомоги не є прибутками, а являються джерелами збільшення сукупних активів тобто збільшують сам капітал, який може бути задіяний в майбутньому.

Аналогічно доходам підлягають включені такі витрати, які безпосередньо здійснюються для підтримки основної виробничої діяльності:

- матеріальні витрати (В1);
- оплата праці основного персоналу (В2);
- амортизація (В3);
- адміністративні та збутові витрати (В4);
- собівартість (вартість) реалізованих фондів, майна (В5);
- фінансові витрати (% по кредитах для фінансування виробництва, комісійні по кредитному обслуговуванні, повернення самого кредиту, облігаційних позиках, виданих векселях) (В6);
- витрати по оперативній та фінансовій оренді активів, їх страхування (обов'язкове страхування) (В7);

- резерв сумнівних боргів (В8);
- втрати від падежу тварин, урожаю (В9);
- витрати на ремонти та оновлення, купівлю основних фондів (В9);
- оплата послуг і робіт сторонніх організацій в частині, яка стосується виробництва і реалізації продукції (В10);
- обов'язкові платежі в бюджет в тому числі фіксований с/г податок (В11).

Витрати, які не рекомендовано включати в склад витрат:

- витрати по страхуванні;
- втрати від курсових різниць;
- витрати на утримання об'єктів соціально-культурної сфери;
- витрати від переоцінки активів;
- витрати по інвестиційній діяльності (придбання цінних паперів, здійснення інвестицій);
- нараховані штрафи, пені;
- сплачені дивіденди;
- статті рахунків 97 “інші витрати”

Відповідно саме визначення чистого скоригованого прибутку (доходу) має здійснюватись:

- в режимі фіксованого податку

$$\text{ЧСП} = \text{СУМА}(\text{Д1-Д10}) - \text{В11}(\text{акцизи}) - \text{СУМА}(\text{В1-В10}) - \text{В11}(\text{фіксований с/г податок})$$
- в режимі звичайного оподаткування

$$\text{ЧСП} = \text{СУМА}(\text{Д1-Д3,Д7}) - \text{В11}(\text{ПДВ, акцизи}) + \text{СУМА}(\text{Д4-Д6,Д10}) - \text{СУМА}(\text{В1-В10}) * 0,75 + \text{Д8}.$$

В даній методиці дотаційні виплати по виробництву окремих видів продукції та суми ПДВ, які згідно діючих норм не справляються в бюджет, а залишаються для фінансування основного і оборотного капіталу, включенні в базу оподаткування податком на прибуток при звичайному режимі оподаткування, хоча доречним було б вивести їх з під оподаткування податком на прибуток, включаючи одразу до суми чистого скоригованого прибутку.

Крок 2. Визначення суми авансованого капіталу.

Вартості основних фондів (Активів) пропонується визначати як середньорічну вартість фондів тобто:

$$\text{СрОА} = (\text{В}0\text{Фп} + \text{В}0\text{Фк})/2.$$

Аналогічно скоригованим доходам основні фонди (активи), які слід приймати для розрахунку мають включати:

- вартість будинків та споруд виробничого призначення;
- вартість машин та обладнання виробничого призначення;
- вартість транспортних засобів;
- інструменти, приладдя, оргтехніка;

- робоча та продуктивна худоба;
  - витрати на поліпшення земель та стада;
  - багаторічні насадження;
  - інші основні засоби виробничого призначення.
    - не матеріальні активи, пов'язанні з господаєсько – виробничою діяльністю.
    - вартість довгострокової дебіторської заборгованості.
    - довгострокові інвестиції в інші с/г підприємства (так як вони є аналогом купівлі основних фондів)
    - реструктуризовану та списану податкову заборгованість;
    - вартість придбаних земель с/г призначення.
- Відповідно не підлягають включенню:
- основні фонди, не матеріальні активи не виробничого призначення;
  - об'єкти незавершеного будівництва в тому числі виробничого призначення;
  - довгострокові фінансові інвестиції
  - вартість землі не сільськогосподарського призначення.
- Оборотні фонди (активи) включаються повністю за мінусом короткострокових фінансових вкладень. Розрахунок оборотних активів має спиратись на визначення їх середньорічної вартості.
- Крок 3. розрахунок показників ефективності.
- даною методикою передбачається визначати для підприємства два показники рівня прибутковості (дохідності).

Перший – це рівень рентабельності (збитковості). Це показник характеризуватиме ефективність ведення виробничо-господарської діяльності тобто являється нормою прибутковості авансування капіталу протягом виробничого циклу (року). Розраховується:

$РП = (ЧСП - ЧП1 / \text{Сума } (B1-B4, B6-B11)) * 100.$
де: ЧП1-чистий прибуток від реалізації активів ЧП1=Д7-В5.

В6 – підлягає включенню тільки в частині сплачених % за кредити чи позики.

Другий – це норма прибутковості (дохідності). Цей показник характеризуватиме віддачу всіх задіяних у операційній діяльності активів як основних так і оборотних включи їх резерви, запаси. Розраховується:

$Нд = (ЧСП / \text{СрОА} + \text{СрОБА}) * 100.$

Висновок. Дані показники, розраховані за даною методикою дозволять реально оцінювати доходність як виробництва так ефективність використання фондів задіяних в господарській діяльності підприємств.

Розвиток економічної науки розширює межі досліджень природи прибутковості підприємства, поглиблюючи розуміння її суті, методології аналізу та механізмів забезпечення. Визначення усього комплексу понять «прибутковості» проходить в постійному пошуку, на сьогодні поняття прибутку розглядається в ширшому спектрі та в багатогранному вимірі, науковому пошуку та обґрунтування, продовжуються разом з методикою їх розрахунку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" № 400/97 – ВР (із змінами та доповненнями).
2. Закон України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетом та державними цільовими фондами" № 2181-III.
3. Закон України "Про податок на додану вартість" (із змінами та доповненнями) № 168/97 – ВР.
4. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством : Навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2003. 428 с.
5. Єпіфанова І. Ю., Гуменюк В.С. Прибутковість підприємства: сучасні підходи до визначення сутності. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 189–192. URL: <http://economyandsociety.in.ua>
6. Хмелевський О.В. Оцінка якості прибутковості в інноваційно-інвестиційному розвитку підприємств машинобудування. *Економіст*. 2008. № 3. С. 50–53.
7. Ткачук В. В., Шиндирук І. П. Формування методики визначення норм дохідності як основи економічних механізмів розвитку аграрних підприємств. *Збірник наукових праць ПДАТУ*. 2011. Випуск 19. С. 157–162.

REFERENCES:

1. Law of Ukraine "On the Levy for Mandatory State Pension Insurance" No. 400/97 – ВР (with amendments and additions). [in Ukrainian]
2. Law of Ukraine "On the procedure for repayment of tax payers' obligations to the budget and state trust funds" No. 2181-III. [in Ukrainian]
3. Law of Ukraine "On Value Added Tax" (as amended) No. 168/97 – ВР. [in Ukrainian]

4. Vasylenko V. O. (2003) Anti-crisis management of the enterprise: Training manual. Kyiv: CUL, 428 p. [in Ukrainian]
5. Epifanova I. Y., Humenyuk V. S. (2016) Profitability of the enterprise: modern approaches to defining the essence. *Economy and society*. Vol. 3, pp. 189–192. Retrieved from: <http://economyandsociety.in.ua>. [in Ukrainian]
6. Khmelevskyi O. V. (2008) Evaluation of the quality of profitability in the innovation-investment development of machine-building enterprises. *Economist*. Vol. 3, pp. 50–53. [in Ukrainian]
7. Tkachuk V. V., Shindyruk I.P. (2011) Formation of the methodology for determining profitability norms as the basis of economic mechanisms for the development of agrarian enterprises. *Collection of Scientific Papers of PDATU*. Vol. 19, pp. 157–162. [in Ukrainian]